

56. ročník Fyzikálnej olympiády
v školskom roku 2014/2015
Kategória E – domáce kolo
Text úloh

1. Autobus

Autobus medzi dvomi zastávkami v susedných dedinách sa pohybuje stálou rýchlosťou $v_1 = 48$ km/h. Po dobe $t_0 = 10$ min jazdy z prvej zastávky rýchlosťou v_1 zastal pred železničným prejazdom a čakal dobu $\tau = 1,5$ min, kým prejde vlak. Vodič chcel potom dohnať stratu a prísť na nasledujúcu zastávku, ktorá sa nachádza vo vzdialenosti $s_2 = 4,0$ km za prejazdom, podľa cestovného poriadku.

a) Urči vzdialenosť s_1 železničného prejazdu od prvej zastávky a vzdialenosť s_0 medzi oboma zastávkami.

b) Aký čas t_0 potrebuje autobus na prejdenie trasy medzi zastávkami v prípadoch, keď železničný prejazd nie je uzavretý?

c) Urči priemernú rýchlosť v_2 autobusu medzi železničným prejazdom a druhou zastávkou autobusu, aby prišiel na druhú zastávku v čase podľa cestovného poriadku.

d) Aká je priemerná rýchlosť v_p pohybu autobusu medzi zastávkami?

Pozn.: Pri určovaní priemernej rýchlosti uvažuj iba časové intervaly, kedy sa autobus pohyboval.

e) Na milimetrový papier nakresli graf závislosti dráhy s autobusu v závislosti od času t pre celú trasu jeho pohybu ($x = \text{čas } t, y = \text{dráha } s$). Na osiach t a s zvoľ vhodné veľkosti jednotiek.

f) Na milimetrový papier nakresli graf závislosti rýchlosti v pohybu autobusu v závislosti od času t pre celú trasu jeho pohybu ($x = t, y = v$). Na osiach t a v zvoľ vhodné veľkosti jednotiek. V úlohách e) a f) označ časti grafov prislúchajúce pohybu autobusu medzi prvou zastávkou a prejazdom, státie pred prejazdom a jazdu medzi prejazdom a druhou zastávkou.

Pozn.: rozjazd a spomalenie autobusu na trase v riešení úlohy neuvažuj.

2. Prieskumný čln

Na mori pláva konvoj lodí rýchlosťou $v_1 = 15$ km/h. Od prvej lode konvoja vyplával v smere pohybu konvoja rýchly prieskumný čln stálou rýchlosťou $v_2 = 25$ km/h. Čln sa vrátil naspäť za čas $t_0 = 3,0$ h.

Úlohu rieš najskôr vzhľadom na vzťažnú sústavu more (A), potom vzhľadom na vzťažnú sústavu konvoj lodí (B).

a) Za aký čas t_1 od svojho štartu sa čln obrátil na spätočnú cestu?

b) Do akej najväčšej vzdialenosti d_1 od čela konvoja sa čln počas svojej plavby dostal?

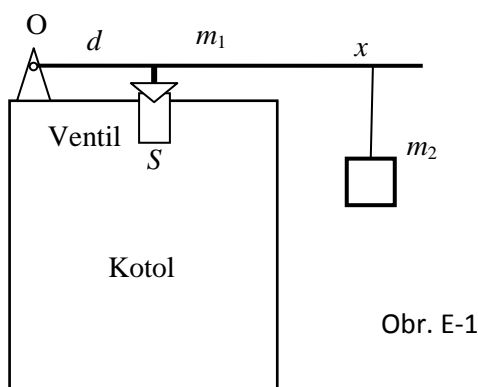
3. Tlaková poistka

V parnom kotle, v ktorom je maximálny povolený pretlak $\Delta p_m = 1,0$ MPa pary, je namontovaný poistný ventil, ktorý pozostáva z kužeľovej záklopky, ktorá je pritláčaná na horný koniec rúrky s prierezom $S = 4,0$ cm² spojenej s vnútorným priestorom kotla, obr. E-1.

Záklopka je pritláčaná k otvoru rúrky jednozvratnou pákou so závažím. Zvislá os záklopky sa nachádza vo vzdialenosti $d = 6,0$ cm od osi O otáčania páky. Páka je homogénna tyč s hmotnosťou $m_1 = 2,0$ kg a dĺžkou $D = 20$ cm. Na páke vo vzdialenosti x od osi O je zavesené závažie s hmotnosťou $m_2 = 5,0$ kg, ktorého záves možno pozdĺž páky posúvať.

- Opíš stručne funkciu poistného ventilu. Nakresli obrázok a znázorni v ňom všetky sily, ktoré pôsobia na páku so záklopkou.
- Urči vzdialenosť x_m závesu závažia od osi O, pre maximálny pretlak pary Δp_m v kotle.
- Urči veľkosť a smer sily F_o , ktorá pôsobí na os O páky, keď sa záves závažia nachádza vo vzdialenosti x_m od osi O.
- Urči veľkosť F sily, ktorou je záklopka pritláčaná k rúrke, keď záves závažia sa nachádza na konci páky a v kotle je tlak pary $p_0 = 100$ kPa rovný atmosférickému tlaku.

Pretlak Δp pary v kotle je rozdiel tlaku p pary vo vnútri kotla a tlaku p_o vzduchu v jeho okolí, $\Delta p = p - p_o$. Gravitačná konštanta $g = 10$ N/kg.

Obr. E-1

4. Spojené nádoby

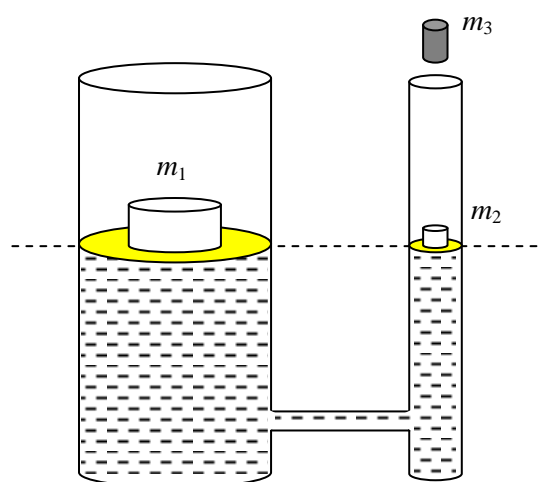
Dve spojené valcové nádoby sú naplnené vodou s hustotou $\rho = 1\,000$ kg/m³. Väčšia má polomer $R = 10$ cm, menšia $r = 3,0$ cm. V oboch nádobách sú na voľných hladinách na veľmi ľahkých doštičkách umiestnené závažia s hmotnosťami m_1 a m_2 tak, že hladiny sú v rovnakej výške, obr. E-2.

- Urči pomer $p = m_1/m_2$ hmotností závaží pre tento prípad.

Potom na doštičku v užšej trubici položíme tretie závažie s hmotnosťou $m_3 = 100$ g.

- Urči rozdiel h výšok hladín v nádobách po vložení tretieho závažia.
- Urči zvislé posunutie h_2 hladiny v širšej nádobe v tomto prípade.

Vodu považuj za nestlačiteľnú kvapalinu.

Obr. E-2

5. Práca brigádnika v gravitačnom poli Zeme

Brigádnik skladal vrecia naplnené cementom s hmotnosťou $m = 30$ kg z plošiny nákladného automobilu, ktorá bola vo výške $h = 1,50$ m nad vodorovnou podlahou. Vrecia boli uložené zvislo a na vodorovnú podlahu sa ukladali tiež do zvislej polohy. Ťažisko každého vrecia s cementom bolo v strede jeho výšky $h_0 = 0,60$ m.

a) Akú prácu W_1 vykonal brigádnik, ak zložil rovnomerným pohybom z plošiny $n = 5$ vrecí naplnených cementom na podlahu.

Následne dostal brigádnik ďalšiu úlohu, preniesť vrecia s cementom po vodorovnej podlahe do vzdialenosti 20 m. Každé vrece zdvihol zvisle tak, že ťažisko vrecia zdvihol o $h_1 = 0,30$ m a preniesol ho do určeného miesta, kde ho znova položil vo zvislej polohe na podlahu.

b) Urči prácu W_2 , ktorú brigádnik vykonal pri plnení tejto úlohy.

Pozn.: Práca W , ktorú koná vonkajšia sila $\mathbf{F}$ je rovná súčinu vonkajšej sily, pôsobiacej v smere dráhy prenosu a tejto dráhy s , $W = F s$. V prípade, že vonkajšia sila $\mathbf{F}$ pôsobí v smere dráhy, je táto práca kladná ($W > 0$), ak pôsobí v opačnom smere, ako je smer dráhy prenosu, je táto práca záporná ($W < 0$). Ak sila $\mathbf{F}$ je kolmá na dráhu s prenosu, vykonaná práca je nulová $W = 0$.

c) Akú prácu pri tejto činnosti vykonal svaly brigádnika? Odpoveď zdôvodni.

6. Elektrický obvod

Každá dvojica rezistorov s odpormi $R_1 = 1,0 \Omega$ a $R_2 = 2,0 \Omega$; $R_3 = 2,0 \Omega$ a $R_4 = 3,0 \Omega$; $R_5 = 7,0 \Omega$ a $R_6 = 8,0 \Omega$ je zapojená sériovo. Tieto dvojice rezistorov, ako vetvy, sú spojené navzájom paralelne a pripojené sériovo s rezistorom s odporom $R_7 = (1/3) \Omega$ ku zdroju s napätím $U = 12$ V.

a) Nakresli schému elektrického obvodu.

b) Urči výsledné odpory R_{12} , R_{34} a R_{56} dvojíc rezistorov v paralelných vetvách a celkový odpor R trojice paralelných vetiev.

c) Urči prúd I prechádzajúci zdrojom napätia a prúdy I_1 , I_2 a I_3 prechádzajúce paralelnými vetvami obvodu.

7. Určenie gravitačnej konštanty g – experimentálna úloha

Cieľom experimentálnej úlohy je určiť gravitačnú konštantu g s použitím matematického kyvadla.

Teória:

Matematické kyvadlo je malé teliesko s veľkou hustotou ($\rho > 1 \text{ g/cm}^3$, napr. železná guľôčka, malý kameň a pod.) zavesené na tenkú niť a dĺžkou l oveľa väčšou ako sú rozmery telieska. Po vychýlení kyvadla zo zvislej polohy o veľmi malý uhol ($\varphi < 5^\circ$) a uvoľnení kyvadlo kmitá okolo rovnovážnej zvislej polohy s dobou kmitu (periódou)

$$T = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g}}, \quad (1)$$

kde g je gravitačná konštantá.

Ak zavedieme nové premenné $x = \frac{T^2}{4\pi^2}$ a $y = l$, výraz (1) má tvar $y = g x$, ktorý je rovnicou priamky v súradnicovej sústave x, y prechádzajúcej začiatkom súradníc. Smernica priamky $y = g x$ je g ($g = \Delta y / \Delta x$).

Postup:

1. Teliesko zaves na niť a odmeraj čo najpresnejšie vzdialenosť l bodu závesu od ťažiska telieska. S použitím stopiek odmeraj dobu kmitu T kyvadla (pre zvýšenie presnosti odmeraj dobu T_{20} 20 kmitov a výsledok vydeľ 20). Meranie opakuj pre 10 rôznych hodnôt dĺžky závesu.
2. Namerané hodnoty zapíš do tabuľky. Do tabuľky zapíš pre každé meranie aj hodnotu x .
3. Na milimetrový papier zostroj graf závislosti y od x , do grafu zakresli body so súradnicami x_n a y_n pre jednotlivé merania a zostroj priamku prechádzajúcu začiatkom súradníc a čo najlepšie zodpovedá bodom grafu (optimálnu priamku).
4. Pomocou súradníc x_M, y_M bodu M na optimálnej priamke (pre zvýšenie presnosti zvol bod M čo najďalej od začiatku súradníc) určí hodnotu g gravitačnej konštanty.
5. Zhodnot presnosť určenia gravitačnej konštanty. Získanú hodnotu porovnaj s hodnotou $g_0 = 9,81 \text{ N/kg}$ typickou pre Slovensko a uveď niektoré príčiny nepresnosti výsledku.

(ďalšie informácie na <http://fo.uniza.sk> a www.olympiady.sk)

---

56. ročník Fyzikálnej olympiády – Úlohy domáceho kola kategórie E

Autori úloh: Lubomír Konrád (1, 2, 3), Mária Kládiová (4),
Daniel Klvanec (5), Kamil Bystrický (6), Ivo Čáp (7)
Recenzia a úprava úloh: Daniel Klvanec, Ivo Čáp
Redakcia: Lubomír Konrád
Slovenská komisia fyzikálnej olympiády
Vydal: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava 2014